

וְשִׁבְעִים אֶלֶף וּבִבְזָה לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם: יָּ בְיוֹם־שְׁלוֹשָׁה עָשָׂר
לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְנוֹחַ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וַעֲשֵׂה אֹתוֹ יוֹם מְשֻׁתָּה

ואין שמו שלם עד שימחה זכרו של עמלק. ועל כן נאמר כאן במגילה שהמלחמה היתה לאחר שעמדו על נפשם והיה "נוח מאויביהם", שנפטרו מאויביהם כביאור המהר"ל, ואח"כ קיימו "והרג בשונאיהם" הם בני עמלק (כמבואר בתרגום), שקיימו בהריגתם את המצוה של מחיית עמלק.

והנה הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשניות כתב, דמלחמת שאול בעמלק היתה ע"פ הוראת שעה משמואל הנביא, והנצי"ב בספר דבר העמק (המלוך על הנ"ך, שמואל א ט"ו) וז"ל "הא דצוה ה' לשאול להכרית זרעו של עמלק, ועדיין לא נחו ממלחמות פלשתים והיבוסים יושב בירושלים, וכתוב שם הנחה 'והיה בהניח' וגו', ע"פ ציווי שאני והוראת שעה היתה, אבל ע"פ דין תורה לא נתחייב עדיין", עכ"ל.

כתב רמ"ד וואלי זצ"ל "אין מנוחה למפחדים אא"כ יאבדו המפחדים (כפייט נאמר "ארורה זרש אשת 'מפחידים')", ואין נחת רוח שלם כי אם בנקמה על ידי עצמן, וז"ש 'והרוג בשונאיהם חמשה ושבועים אלף', שכל אלו היו שונאים אליהם בשנאה גדולה ומבקשים רעתם, ולכן הודיעו בפירוש שהנקמה בלבד, ולא הביזה, היתה מגמתם, וז"ש 'ובבזה לא שלחו את ידם'.

כתב התרגום "שבעין וחמשה אלפין מדבית עמלק", שכולם היו עמלקים. וכתב בספר דברי יואל (בשלח עמ' שני"ה) בשם זקנו הישמח משה זצ"ל, וז"ל "בני ישראל היו עסוקים לכלות שונאיהם ושונאי ה' זרע עמלק, נוסף לכך היו צריכים להזהר שלא להרוג אותן שיש בהן ניצוצות קדושה (כמבואר במדרש שמו"ר פ"א סכ"ט עה"פ 'זירא כי אין איש', עתיד לצאת ממנו שיתגייר, ונאמר 'מבני בניו של המן למדו תורה וכו'), וכמש"ב ק"ז הישמח משה, שנשפע רוח"ק על כל ישראל וידעו להזהר בכך. אמנם הנותן דעתו אל הביזה, לא ימלט שלא ינטה מן תכליתו, כי נעשה משוחר אל הרצון הזה, וכל מטרתו רק להשיג הביזה כל מה דאפשר, לז"א הכתוב 'והרג בשונאיהם חמשה ושבועים אלף', ואל תחשוב שלא כווננו אל המטרה להרוג הראויים ליהרג, לז"א 'ובבזה לא שלחו את ידם', שלא נגעו בביזה כלל, ואם אין משוחררים אל הביזה, אז מגיעים אל האמת", עכ"ל.

יז. בְּיוֹם שְׁלֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְנוֹחַ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וַעֲשֵׂה אֹתוֹ יוֹם מְשֻׁתָּה וְשִׁמְחָה.

כתב בביאור הגר"א "ועשה אותו יום משתה ושמחה", כי ביום י"ג היתה להם צרה גדולה, כי היו יראים שמא יעמדו כנגדם וייהרגו הם, אבל עכשיו שאיש לא עמד בפניהם, עשו משתה.

וכתב ביוסף לקח, "לא אמר 'עשו אותו משתה ושמחה', אבל אמר 'ועשה אותו יום משתה ושמחה', כלומר שקבלו עליהם לעשותו מדי שנה בשנה יום משתה ושמחה", עכ"ל.

ומשמע שהם מעצמם מבלי שנצטוו עשו את היום ליום משתה ושמחה. ויש לבאר הדבר, ע"פ מה שראיתי לומר שישראל עשו תשובה גדולה מעומק הלב, עד שהגיעו קרוב לדרגה שפסקה זוהמתו, וכאותה מדרגה שהיו בה קודם מתן תורה שפסקה זוהמתו. והנה אנו אומרים

וְשִׂמְחָה: יח כתיב והיהודיים קרי וְהַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן נִקְהְלוּ

"אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו", ולכאורה מה המעלה לעמוד שם בלי קבלת התורה, והרי בלי תורה אין לנו ערך כלל. אלא שראיתי לבאר, ע"פ מה שאמרו חז"ל שרמ"ח מצות עשה מכוונים כנגד רמ"ח איברים, ושם"ה ל"ת כנגד שם"ה גידים, דהיינו שהתורה מכוונת ומתאימה כנגד הגוף של האדם, והיא המלבוש הרוחני של הנשמה. וכאשר הגוף והנשמה זכים ומהורים, יכול האדם להשיג מצד עצמו את המצות של התורה, וכמו שאאע"ה קיים את כל התורה מבלי שנצטווה. וכך היה כשישראל עמדו לפני הר סיני ופסקה זוהמתן, היו במצב שהיו יכולים להשיג את התורה מעצמם, ולכן נאמר "אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו", וכך אפשר לבאר גם לגבי המצב שלהם בשעה זו, שהבינו את רצון השי"ת מעצמם.

והנה גם לגבי המניעה מלקחת מהשלל, יש כמה מפרשים שאומרים שכולם נמנעו לקחת מהשלל בלגשנצטוו על כך. ובמנות הלוי (פ"ט פס"י) הביא משם הר"ר יהודה בן שושן ז"ל שכתב "שמאת ה' כווננו כל ישראל כאחד שלא לשלוח יד בביזה". וכ"כ הרב רבי יצחק ערמאה ז"ל (פ"ט פס"ז) "שהיתה זאת מאת ה' להעיר את רוחם לשנוא הבצע, והסכימו כולם על דעת אחד למנוע עצמם מן השלל". וכמה מפרשים אומרים שהזקנים שבכל עיר הזהירו אותם על כך, וכ"כ בעקידת יצחק, אמנם באבן יחייא וברבינו בחיי (שמות י"ז פ"ה) כתבו שמרדכי הזהיר את ישראל שלא לקחת מהביזה.

והנה כאן בפסוק נזכר משתה לפני שמחה, וכן בפס' י"ח נאמר לגבי שושן נאמר "ועשה אתו יום משתה ושמחה". וכן בפסוק כ"ב לגבי הקביעות לדורות שמרדכי כתב להם נאמר "לעשות אותם ימי משתה ושמחה", אמנם בפס' י"ט הקדימו את השמחה למשתה, "עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר 'שמחה ומשתה'. ובספר יוסף לקח כתב לבאר שבשעת מעשה באותה שנה, השמחה שהתפרצה גרמה לעשות המשתה, ולכן בפסוק שעוסק בשנה ההיא הקדים שמחה למשתה, וכמו שמפורש בפסוק לעיל בסוף פ"ח "ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה ושושן ליהודים משתה ויום טוב", להדיא שקודם היתה השמחה ורק אח"כ עשו משתה. אבל בפסוקים י"ח וי"ט שעוסקים במה שקיבלו עליהם לדורות 'ועשה אתו', וכן בפס' כ"ב "לקיים עליהם להיות עשים וגו' נאמר "ימי משתה ושמחה", שלדורות המשתה מעורר ומביא את השמחה.

ובספר שער בת רבים הביא בשם ספר מדרש אליהו (לבעל השבט מוסר זצ"ל), לבאר המעם שתיקנו לזכר הנס משתה של אכילה ושתייה, לפי שהנס היה ע"י אכילה ושתייה, שבמשתה אחשוורוש כטוב לב המלך ביין אמר להביא את ושתי ולא באה, ועל ידי זה נהרגה ונכנסה אסתר במקומה, ועל ידה באה הגאולה. וגם והמלך והמן ישבו לשתות, ובסעודת משתה היין ע"י אסתר נמשך תליית המן. או לפי שאמר המן למלך שישראל מוציאים לכל השנה בשה"י פה"י – שבת היום, פסח היום, וא"ל הקב"ה, רשע אתה מטיל עין הרע במועדים שלהם, אני מוסיף להם עוד מועד על ירך והיינו פורים, והכתוב קראו משתה ויו"ט, לכן קבעום למאכל ולמשתה כיו"ט, עכ"ד.

בְּשִׁלּוּשָׁה עָשָׂר בּוֹ וּבְאַרְבַּעַה עָשָׂר בּוֹ וְנוֹחַ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ
וַעֲשֵׂה אֹתוֹ יוֹם מְשֻׁתָּה וְשִׁמְחָה: יט עַל־כֵּן הִיהוּדִים כתיב הפרוזים קרי
הַפְּרֹזִים הַיְשָׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת עֲשִׂים אֵת יוֹם אַרְבַּעַה עָשָׂר
לְחָדֶשׁ אֲדָר שִׁמְחָה וּמְשֻׁתָּה וַיּוֹם טוֹב וּמְשָׁלוֹחַ מְנוֹת אִישׁ

יח. והיהודיים (והיהודים קרי) אשר בשושן נקהלו בשלשה עשר בו ובארבעה
עשר בו ונוח בחמשה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה.

עוד שם ביוסף לקח "והיהודים אשר בשושן", לא נאמר בשושן 'נוח מאויביהם' – שהאויבים
היו נוחים להם, שלא היו צריכים לכך, אחרי היות שם המלך בעצמו ומרדכי ואסתר, עכ"ל.

יט. על כן היהודים הפרוזים (הפרזים קרי) הישבים בערי הפרזות עשים את יום
ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו.

הנה מתוך חידושי הרמב"ן למגילה (ב ע"א) נראה שהפרוזים הם שהחלו במצוה זו לקבוע את
היום לדורות, וזל"ש "עמד מרדכי ובית דינו 'וראו דבריהם של פרוזים שראוי הנס הזה לעשות לו
זכר לדורות' וקבעו אותו על כל ישראל שכולן היו בספק, וראוי להקדים פרוזים למוקפים מפני
שהיה ניסם גדול (שהם היו בסכנה יותר גדולה כיון שמקומם היה פרוז בלי חומה) 'ושהם התחילו במצוה
תחלה לעשות להם לברם יו"ט', לפיכך קבעו יו"ט של פרוזים ביומן, ושיהא מיוחד להם, ושל
מוקפים קבעו ביום נוח של שושן, עכ"ל לענינינו. ודבריו המה ביאור פסוק זה, שהפרוזים "עשים
את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו".

והמפרשים מתקשים במאמר הכתוב "על כן היהודים הפרוזים" וסידורו אחר מעשיהם של
בני שושן, שהרי פסוק זה היה צריך לכאורה להאמר לאחר הפסוקים ט"ז – י"ז, שבהם נאמר על
היהודים שבשאר מדינות המלך, שנחו ביום י"ד ועשו אותו יום משתה ושמחה, ואחרי זה היה
צריך להאמר הפסוק הזה "על כן היהודים הפרוזים", ואיך נאמר הפסוק הזה כהמשך לאמור
בפסוק שלפניו "והיהודים אשר בשושן נחו בחמשה עשר בו ועשה אותו יום משתה ושמחה",
ובהמשך לכך נאמר "על כן היהודים הפרוזים", וצ"ב.

וביוסף לקח מבאר, שבשביל להדגיש ולהבליט את הנס הכפול שהיה בשושן ששם בעיר
המלוכה נתנו ליהודים להרוג שני ימים, לכן תוקן לפרוזים לחוג ביום י"ד כדי שלא יחוגו יחד
באותו היום עם המוקפים – שתוקן להם יום כדוגמת שושן, ולולי זאת היה נקבע יום הפורים גם
לפרוזים בט"ו בחודש. כי הקב"ה קבע את מועדי ישראל בט"ו לחודש שהוא יום מילוי הלבנה,
וישראל מונים ללבנה, וגם הוא אמצע החודש וע"י כך היו"ט מתפשט על כל החודש, וכאמור
"החודש הזה לכם", וגם לגבי נס הפורים נאמר "והחדש אשר נהפך להם", ולכן לולי הרצון
להדגיש את החילוק, היו מתקנים גם לפרוזים את יום ט"ו בחודש אדר.

ואיתא בגמ' מגילה (ה ע"ב) "תני רב יוסף שמחה ומשתה ויום טוב, שמחה מלמד שאסורים
בהספד, משתה מלמד שאסור בתענית, ויום טוב מלמד שאסור בעשיית מלאכה", ובמסקנת

**לְרַעְהוּ: כ וַיִּכְתֹּב מֶרְדֳּכָי אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים
אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרְשׁ**

הגמ' "הספד ותענית קבילו עליהו, מלאכה לא קבילו עליהו, דמעיקרא כתיב 'שמחה ומשתה ויום טוב', ולבסוף (פסוק כ"ב) כתיב 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה', ואילו יום טוב לא כתיב", עכ"ל הגמ'. ובתוס' בד"ה שאסורים בהספד – והא חזינן דכולי עלמא נהנו בו היתר (בהספד), אלא ודאי לא הוי אלא לענין שאין נופלין על פניהם, דלא הוי יום צרה אלא יום שמחה", עכ"ל.

כתב הגר"א "שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות וכו', כל ד' דברים אלו הם כנגד ד' דברים שרצה המן לעשות, כמ"ש לעיל (ג יג) ושם נכתב 'להשמיד להרוג ולאבד וכו', ושללם לבוז', פי' שיש באדם ד' דברים, נפש רוח וגשמה וגוף, ונפש וגוף הוא אחד, כמ"ש בזוהר (הקדמת תיקוני זוהר טו א) שנפש שותפא דגוף, והד' הוא הקנין (-הרכוש והממון). וזה ידוע שהנשמה עיקרה למצוות, וזה שהמן רצה לעקור הכל, והן 'להשמיד' – אלו המצוות שהן כנגד הנשמה. 'להרוג' – הוא הרוח החיוני. 'לאבד' – אפילו הגוף הגופני מן העולם, שלא ישאר שם ישראל. 'ושללם לבוז' – הוא הקנין שיהיה לבז ולא יהיה במקום אחד, שלא ישאר שמם בעולם.

ופנגדן ניתן לנו ביום הפורים ד' דברים, שהן קריאת המגילה – שנתווסף עוד מצוה יתירה – הוא כנגד מה שרצה לאבד הנשמה. ונגד הרוח – שהוא בלב כמ"ש (משלי כב טו) 'ישמח לבי' – נתן לנו 'שמחה'. ונגד הגוף – 'משתה' שיהא הגוף נהנה ממנו. ונגד 'שללם לבוז' – מתנות לאביונים, שיהא עכשיו ממון אפילו לעניים", עכ"ל.^[מקור: חתומי]

**כ. וַיִּכְתֹּב מֶרְדֳּכָי אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל
מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרְשׁ הַקְּרוּבִים וְהַרְחֻקִּים.**

איתא בגמ' מגילה (ו ע"א) "אמר רב שמואל בר יהודה, שלחה להם אסתר לחכמים, קבעוני לדורות, שלחו לה, קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות, שלחה להם כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס".

ומעין זה איתא בירושלמי (מגילה ו ע"ב) "ר' ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק, מה עשו מרדכי ואסתר, כתבו אגרת ושלחו לרבותינו, שכן אמרו להם מקבלין אתם עליכם שני ימים הללו בכל שנה, אמרו להן, לא דיינו הצרות הבאות עלינו אלא שאתם רוצין להוסיף עלינו עוד צרתו של המן (שיתקנאו בנו האומות, שיאמרו שאנו שמחים להוכיר מפלתן – יפה מראה). חזרו וכתבו להן אגרת שנייה הה"ד 'לקיים עליהם את אגרת הפרים הזאת השנית', מה היה כתוב בה, אמרו להן, אם מדבר זה אתם מתייראים, הרי היא כתובה ומעלה בארכיים (בספר הזכרונות שלהם וקרוב העדה), הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס". וזו הסיבה ששם ה' לא נזכר במגילה, כי המגילה נכתבה באותו אופן כמו שהיא כתובה בספר הזכרונות למלכי מדי ופרס.

ג. ואולי יש להוסיף עפ"י דברי הגר"א, שכנגד מה שרצה שגם ע"י ממזג לא יהיה שמם בעולם, ויהיה לבז, תקנו שיטנו מתנות לאביונים, ואז יתקיים בהם מאמר מונבז המלך (תוספתא פאה פ"ד) שהוא גזז את ממזגו במקום שאין היד שולטת בו, ואז יהיה שמו לעולמי עולמים.

עוד שם בגמ' "שלחה להם אסתר לחכמים, כתבוני לדורות, שלחו לה הלא כתבתי לך שלישים שלישים ולא רבעים (פרש"י בשלשה מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק, בפרשת בשלח ויבא עמלק, ובפרשת כי תצא "זכר את אשר עשה לך עמלק", ובספר שמואל "פקדתי את אשר עשה עמלק"), עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה, 'כתב זאת זכרון בספר', כתב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה (וכל מה שכתוב בתורה קורא כתיבה אחת, רש"י), זכרון מה שכתוב בנביאים, בספר מה שכתוב במגילה".

וכתב הרמב"ן בחידושי מסכת מגילה (ב ע"א) "אחר זמן לאחר שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה, עמד מרדכי ובית דינו וראו דבריהם של פרוזים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות, וקבעו אותו על כל ישראל שכולן היו בספק, וראוי להקדים פרוזים למוקפים מפני שהיה ניסם גדול (שהיו בספק סכנה יותר מהמוקפים), ושהם התחילו במצוה תחלה לעשות להם לבדם יו"ט, לפיכך קבעו יו"ט של פרוזים ביומן, ושיהא מיוחד להם, ושל מוקפים קבעו ביום נוח של שושן, וזהו שכתוב ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל 'כל' היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשוורוש הקרובים והרחוקים לקיים עליהם להיות עושים את יום י"ד ואת יום ט"ו, כלומר, שלח להם שיקבלו כולם לעשות זכר לנס, ולא יאמרו הרחוקים משושן ומא"י לא היו המן וסיעתו באין עלינו, וקבלו ישראל עליהם הדבר", ולקמן בפס' כ"ג-כ"ד הבאנו את המשך דברי הרמב"ן, שמפרשים את הפסוקים ההם.

וַיִּכְתֹּב מֶרְדֳּכָי אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סִפְרִים אֶל כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ וְגו'.

כתב רש"י "ויכתוב מרדכי, היא המגלה הזאת כמות שהיא", עכ"ל. והנה בספר חידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם (למך הרב מבריסק זצ"ל, הלכות מגילה עמ' י"ג), עמד על סתירת דברי הרש"י, שכאן כתב שמרדכי כתב את המגילה, וכלשונו "היא המגלה הזאת כמות שהיא", וכן איתא בסדר עולם (פכ"ט) "ובאותו הזמן לשנה הבאה נאמר 'ותכתוב אסתר' וגו' (לקמן פס' כ"ט), ואילו בגמ' ב"ב (שם) נאמר שאנשי כנה"ג כתבו מגילת אסתר, וכמבואר ברש"י שם הטעם שכתבו כשעלו לארץ, כי לא ניתנה נבואה להכתב בחו"ל, וצ"ב.

ומתריץ הרב מבריסק ע"פ מה שהשריש שם, שיש שני דינים בכתיבת המגילה, דין כתבי הקודש ודין מגילה כשרה לקרא בה בפורים. כתבי הקודש שייך רק במה שנכתב בארץ ישראל, ונפק"מ לענין לשמא את הידים כדין כל כתבי הקודש, וזה התקיים ע"י אנשי כנה"ג כשעלו לארץ. ודין כתיבת המגילה לענין לצאת בה ידי חובתו בקריאת המגילה, שצריך לקרוא במגילה כשרה שנכתבה בדיניה, זה התקיים ע"י מרדכי, וז"ש בפסוק זה "ויכתב מרדכי את כל הדברים האלה", וזה גם המשך הפסוק "לקיים עליהם להיות עושים את יום ארבעה עשר" וגו', כי כתיבת המגילה שייכת לקיום מצות היום דהפורים בקריאת המגילה. ובדבריו שם מבאר דברים נוספים ע"פ הקדמה זו. ולפי זה צריך לומר, שמרדכי שלח את המגילה שכתב בכלל הספרים ששלח לכל היהודים אשר בכל מדינות המלך, כדי שיוכלו לכתוב את המגילה ולקיים בה את מצות היום.

והנה נחלקו הראשונים לגבי דיני המגילה, אם חשובים כדברי קבלה או כדברי סופרים, דדעת בעל המאור בסוף פ"א דמגילה, דהוי כדברי קבלה, (ולכן מותר לבני ארביסר להתענות ב"ג, כיון דחיוב שמחה שלו ב"ד הוא מדברי קבלה, ודברי קבלה אינם צריכים חיזוק, ומותר להתענות ביום שלפניהם, משא"כ

הַקְרֹבִים וְהַרְחֻקִים: כֹּא לְקִיָּם עֲלֵיהֶם לְהִיּוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם

בני ט"ו שחיובם ב"ד הוא מדינא דמגילת תענית, שנאמרה "לאסור של זה בזה", ואסור להם להתענות ב"ג שהוא לפני יום שיש בו חיוב שמחה מדינא דמגילת תענית, שהיא מדרבנן וצריכה חיזוק. וכ"כ הריטב"א בחידושי מגילה (ה ע"ב), וכ"כ הטורי אבן שם.

אמנם דעת הר"ן דלא כבעל המאור דדיני המגילה לא נחשבים דברי קבלה וז"ל (תענית פ"ב ו' ע"א מרפי הר"ף ד"ה אבל הראב"ד) "דלא מיקרי דברי קבלה אלא מה שנאמר ע"פ נביא, ומגילת אסתר לאו ע"פ נביא נאמרה", עכ"ל. וע"פ דברי מרן הרב מבריסק זצ"ל, יש סברא נוספת שדיני המגילה לא יהיו דברי קבלה, שהרי המגילה קיבלה תוקף של כתבי הקודש רק אח"כ ע"י אנשי כנה"ג כשעלו לארץ, וכשהתחייבו בדיני המגילה לא היה שם כתבי הקודש על המגילה. והנה כתב המשנ"ב (תרצ"ב ס"ק ט"ו) בשם הפמ"ג, "ספק אם קרא את המגילה, אפשר דלא אמרינן בזה ספיקא דרבנן לקולא, משום דהוא דברי קבלה", עכ"ל.

וז"ל הרמב"ם (הל' מגילה פ"א ה"א) "קריאת המגילה בזמנה מצות עשה מדברי סופרים, והדברים ידועים שהיא תקנת נביאים", עכ"ל. והוא מעין מש"כ הרמב"ם בהקדמה למנין המצות שעל סדר הרמב"ם זצ"ל "וז"ל "אלא כך אנו אומרים שהנביאים עם ב"ד תקנום וצוו לקרות המגילה בזמנה". ויסוד הדברים מבאר בספר ברכת אברהם (גיטין סי' ל"ו) בשם מו"ר הגאון רבי יוסף דובער סאולוויצקי זצ"ל (ראש ישיבת בריסק י-ס) שכיון שנאמר "אלה המצות" ואין נביא רשאי לחדש דין רק לשעה, לא יכלו לקבל המצוה לדורות רק מצד תקנת חכמים, ולכך היא "תקנת נביאים עם ב"ד", שמהל' מצות חכמים תקנום, דנביא אין כוחו אלא לשעה אבל לקבוע הלכה לדורות לא שייך ע"י נבואה, אלא ע"י חכמים בתקנת ב"ד ע"כ דבריו.

ויש להוסיף דעכ"פ הוסיף הרמב"ם לומר "תקנת נביאים עם ב"ד", והנפ"מ היא, לגבי שלא יכול להיות ב"ד שגדול ממנו בחכמה ומנין לבטל את התקנה, שכיון שנביאים השתתפו ביסוד התקנה, יש הסכמה מהשמים לתקנה זו ולא שייך שיהיה ב"ד גדול ממנו לבטלה. וזהו מה דאמרינן בגמ' מגילה (ב ע"א) "מכדי כולוהו אנשי כנסת הגדולה תקנינהו (כל הימים לקריאת המגילה, מ"א ועד ט"ו), דאי סלקא דעתך אנשי כנה"ג ארבעה עשר וחמשה עשר תקון, אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקינן אנשי כנסת הגדולה, והתנן אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין, אלא פשיטא כולוהו אנשי כנסת הגדולה תקינן", עכ"ל הגמ'.

הַקְרֹבִים וְהַרְחֻקִים כתב ביוסף לקח הקרובים והרחוקים אין פירושו לקרובים ורחוקים משושן דמה לי רחוקים מה לי קרובים כולם היו בכלל הנס, א"ל שכוונתו למה שאמר הנביא (ישעי' נז יט) שלום שלום לרחוק ולקרוב ופרש"י קרובים הם הצדיקים והרחוק הם בעלי התשובה שהיו רחוקים והתקרבו. עוד כתב שאפשר שמרמז לדין הגמ' ג: כרך וכל הסמוך לו נידון כדרך.

כֹּא. לְקִיָּם עֲלֵיהֶם לְהִיּוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֶדָר וְאֵת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה.

הנה לעיל בפס' י"ז כתבנו שכלל ישראל קבלו על עצמם את הימים הללו מבלי שנצטוו על

**אַרְבַּעַה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֵת יוֹם־חַמֶּשֶׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל־שָׁנָה
וְשָׁנָה: כִּבְּיָמִים אֲשֶׁר־נָחֲוּ בָהֶם הַיְּהוּדִים מֵאִיְבֵיהֶם וְהַחֹדֶשׁ**

כך, והבאנו מהמנות הלוי שמדייק בפסוק שכתוב "ועשה אותו" ולא נאמר "ועשו בו" שלכתחילה קבלו על עצמם לדורות. וכן כתבו הרבה מפרשים. ובפסוק זה מוסיף לומר, שקבלו ציווי מפי מרדכי לעשות יום משתה ושמחה "בכל שנה ושנה", שיהיו "מצווים ועושים" על כך מחמת הציווי ממרדכי ובית דינו, שהם הסנהדרין של עם ישראל, וישראל מחוייבים לעשות "ככל אשר יורוך".

אוצר החכמה

כתב במלא העומר, "לקים עליהם להיות עושים וגו' בכל שנה ושנה", ולא פירש מה יעשה בהם, ואחר כך (בפס' כ"ב) אמר 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה', אך ירמוז, כעין מה שאמרו 'בכל יום יהיו בעיניך כחדשים', וידמה להם כאילו הנס נעשה בכל שנה ושנה, כאילו ניצלו אז מאויביהם, וזה 'להיות עושים את יום ארבעה עשר וגו' בכל שנה ושנה כימים אשר נחו בהם היהודים מאויביהם', ועל זה תבענה שפתותיהם 'תהלות לא-ל עליון' שימים אלה סימן טוב וכו', כמו שאמרו חז"ל (תענית כט ע"ב) 'מאן דאית ליה דינא לידון באדר דבריא מזליה, וז"ש 'זהחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה', עכ"ל.

אוצר החכמה

והנה יש לציין על דבריו, את מש"כ החת"ס בשו"ת (יו"ד סי' רל"ג בסוף התשובה) "דקביעת יום מועד ביום עשיית נס הוא ק"ו דאורייתא, ולפענ"ד לפי"ז יום הפורים וימי חנוכה דאורייתא הם, אך מה לעשות בהם, אם לשלוח מנות או להדליק נרות או לעשות זכר אחר, זהו דרבנן. והעובר ואינו עושה שום זכר יהיה מה שיהיה בימי החנוכה עובר על מצ"ע דאורייתא, אך העושה שום זכר יהיה מה שיהיה באחד מימי החנוכה, ואפילו לא הדליק נרות ולא שלח מנות בפורים וכדומה, אינו אלא עבריין מדרבנן", עכ"ל.

והמצ"ע דאורייתא אפשר שהיא כמש"כ רבינו יונה (שע"ת ש"ג אות י"ז) "ודע כי המעלות העליונות נמסרו במצות עשה וכו', ומעלות זכרון חסדיו והתבונן בהם, שנאמר (דברים ח ב) 'וזכרת את כל הדרך' וכו', ודוד אמר (תהלים קו מג) 'זיתבוננו חסדי ה'', ונאמר (שם כו ג) 'כי חסדך לגגד עיני', עכ"ל לענייננו.

ובספר הלילא דמרדכי הביא מדברי כמה מגדולי המפרשים (הרמ"א במחיר יין ט' כ"ח, ר' שמואל די אוזידא ט' כ"א, שמן המור ט' כ"א, ומגילת סתרים ט' כ') שבכל דור ודור בימי הפורים צריכים להיות בעיני ישראל כאילו הם הימים אשר נחו בהם היהודים, ויעלה כל אחד על עצמו כאילו הוא נמצא שם בצרה והוא ניצול, כענין שנאמר על יציאת מצרים (דברים ו' כ"ג) "ואותנו הוציא משם", שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים בעצמו. וכתב השבט מוסר זצ"ל (דנא דפרא - אורה ושמחה ט' כ"א) "שאמר 'להיות עושים' לרמוז, שבכל דור ודור יחשבו ויבינו שההויה שנעשה לראשונים בענין הנס היה כאילו נעשה להם ממש, לפי שאם המן הרשע, שחיק מחיק, היה הורגם (אותו הדור), לא היו הם (כל הדורות הבאים) בעולם, באופן שגם להם נעשה נס" וכו', ע"כ מספר הלילא דמרדכי.

אֲשֶׁר נֶהְפֵּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת
אוֹתָם יְמֵי מְשִׁתָּה וְשִׂמְחָה וּמְשַׁלַּח מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוֹת

כב. פִּימִים אֲשֶׁר נָחוּ בָּהֶם הַיְּהוּדִים מֵאוֹיְבֵיהֶם וַהֲחֹדֵשׁ אֲשֶׁר נֶהְפֵּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן
לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מְשִׁתָּה וְשִׂמְחָה וּמְשַׁלַּח מָנוֹת אִישׁ
לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוֹת לְאֲבִיוָנִים.

הנה הגמ' מגילה (ב ע"א) מחפשת מקור היכן מרומז במגילה תקנת אנשי כנה"ג לקרוא גם
ביום י"א וי"ג, ומביאה הגמ', "ורב שמואל בר נחמני אמר, אמר קרא, כימים אשר נחו בהם
היהודים ימים כימים, לרבות אחד עשר ושנים עשר (עוד שני ימים נוספים על שני הימים המפורשים
במגילה), ואימא תריסר ותליסר, אמר רב שמואל בר יצחק שלשה עשר זמן קהילה לכל היא, ולא
צריך לרבוויי", עכ"ל הגמ'.

כתב במשך חכמה (שמות יב טו) "וכן בנס פורים לא עשו יו"ט ביום שנתלה המן או ביום
שהרגו בשונאיהם, כי זה אין שמחה לפני עמו ישראל, רק היו"ט הוא בימים אשר נחו מאויביהם,
וכמו שהיו צריכים למנוחה וכו', לכן 'ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים וכו' לקיים
עליהם להיות עושים וכו' כימים אשר נחו בהם' (אסתר ט כ-כב), שלכן לא היה חושש לקנאה את
מעוררת עלינו בין האומות, שאין השמחה רק על המנוחה, לא על יום ההרג בשונאיהם", עכ"ל.

"וַהֲחֹדֵשׁ אֲשֶׁר נֶהְפֵּךְ לָהֶם", איתא בירושלמי (מגילה א ע"ב) "תני בשם רבי נתן, כל החודש
כשר לקריאת המגילה, מה טעמא וַהֲחֹדֵשׁ אֲשֶׁר נֶהְפֵּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וגו', א"ר חלבו ובלבד
עד חמשה עשר, דא"ר אבהו בשם ר' לעזר לא יעבור", וכך נאמר בשו"ע (או"ח סי' תרפ"ח ס"ז)
"המפרש בים והיוצא בשיירא ואינו מוצא מגילה להוליך עמו, יקראנה בי"ג או בי"ב או בי"א
בלא ברכה, ואם אי אפשר להמתין עד ימים הללו, י"א שקורא אפילו מתחלת החדש". ובמשנ"ב
ס"ק כ"א "אפילו מתחילת החודש, דכתיב וַהֲחֹדֵשׁ אֲשֶׁר נֶהְפֵּךְ מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה", עכ"ל. ובביאור
הגר"א כתב, שפסוק זה הוא המקור לדין "דמשנכנס אדר מרבין בשמחה".

"וּמִתְּנוֹת לְאֲבִיוָנִים", האלשי"ך הק' (תהלים כ"ב כ"ה) "למנצח על אילת השחר" עה"פ 'כי לא בזה ולא
שקץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו שמע', מפרש, שלעניים לא היה חלק בחטאים שעבורם
נתחייבו ישראל שבאותו הדור כליה. כי נבוכדנצר לא הכריח את העניים להשתחוות לצלם, כי
לא היו נחשבים בעיניו כלל, וגם אחשורוש לא הזמין לסעודה מהאי טעמא. ולכן קיבל הקב"ה
את תפילתם, כאמור בפסוק (תהלים כב) 'ולא שקץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו
שמעניא', ובזכותם של העניים הציל הקב"ה את עם ישראל, ובכך זכו שיתנו להם "מתנות
לאביונים" בפורים, ואל להם לעניים להתבייש לבקש צדקה בפורים, כי בדין הם נוטלים, כי
בזכותם היתה הישועה לישראל, עכ"ד. וראיתי לומר, הדגשה במאמר הגמ' "שעיניהם של עניים

נא. אולי כוונת הפסוק שלא שקץ ענות עני, ע"י שלא היו בצלם של נבוכדנצר שהוא 'שיקוץ'. ולא הסתיר פניו ממנו, מה שלא
היו בסעודת אחשורוש ששם היה הסתר פנים גדול שהשתמש הרשע בכלי המקדש.

נשואות למקרא מגילה, שקריאת המגילה שכתוב בה החיוב לתת לאביונים מתוקת את האביונים ומרוממת את רוחם, וע"י כך ^{הוא} עניניהם של עניים נשואות, ולא מתביישים לקבל הצדקה.

כתב בחידושי הריטב"א לב"מ (החדשים ע"ה ע"ב) "כל הפושט יד ליטול נותנין לו וכו', שאין יום זה מדין צדקה בלבד, אלא מדין שמחה ומנות". ובחידושי הרמב"ן (לב"מ שם) "אלא נותנין לכל כדי שיהיו הכל שמחין עמנו בין ראוי בין שאינו ראוי, דימי משתה ושמחה כתיב, ומשלוח מנות נמי כתיב". וכן בחידושי הריטב"א למגילה כתב "שאין נתינה זו מדין צדקה גרידתא, אלא מדין שמחה, שהרי אף לעשירים יש לשלוח מנות" (וביאור דבריו, שכשם שמצות "משלוח מנות" היא מדין שמחה, כך גם "מתנות לאביונים" שנאמרה יחד עמה, היא מדין שמחה, אלא שהחילוק הוא, שהעשירים שמחים במיני מאכל והעניים במעות), עכ"ל.

ובדברי הראשונים הנ"ל מתבאר מש"כ המשנ"ב (תרצ"ד סק"א) לדייק מלשון המחבר "חייב כל אדם ליתן" וכו', וז"ל "ראף עני המתפרנס מן הצדקה, דעת כמה אחרונים דצריך לתת ממה שנתנו לו", עכ"ל. ואף דבהלכות צדקה מבואר בש"ך (י"ד רנ"ג סק"א) שמה שכתב הרמב"ם (מת"ע פ"ה) 'ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר' – "מיירי ביש לו פרנסתו", וביאור דבריו, ע"פ מש"כ הרמ"א (רנ"א ס"ג בהג"ה) "פרנסת עצמו קודמת לכל אדם ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסה", ומקור הרמ"א מדברי הגמ' (ב"מ לג ע"א) "אבידתו ואבידת אביו, אבידתו קודמת", ובגמ' יליף לה מהפסוק "אפס כי לא יהיה בך אביון, שלך קודם לכל אדם", שלא מסתבר שהתורה חייבה לעסוק בצרכי הזולת, למרות שע"י כך יחסר לו עצמו. אמנם "מתנות לאביונים", שחיובם כאמור לא מדין צדקה לבד, חייב אף מי שאין לו כדי פרנסתו, וכמו שעני חייב בכל המצוות.

ואפשר שבכך מתבאר גם מש"כ המשנ"ב (כיה"ל ד"ה ליתן לפחות) בשם הפמ"ג, "נסתפקתי מתנה לאביון אי מהני מתנה על מנת להחזיר, ומשלוח מנות לא מהני כי מצוה מאכל ומשקה שישמחו בפורים". והנה בצדקה דבר פשוט הוא דלא יוצא מצות צדקה במתנה ע"מ להחזיר, וכ"כ בקובץ שיעורים (קידושין אות ל"ו). דבצדקה יסוד החיוב לספק לעני את צרכיו, ובמתנה על מנת להחזיר אינו מספיק לו מאומה, משא"כ במתנות לאביונים אם היא מצות נתינת לאביונים, והרי נתן לו והסכים לתנאו דמתנה על מנת להחזיר.

למה בתחילה לא קבלו ע"ע מתנות לאביונים

במלא העומר כתב "וענין מה שלא נזכר בתחילה 'מתנות לאביונים', אפשר כי חשבו, אחר שנקמו נקם במשפחת המן, כמו דאיתא שהנהרגים היו ממשפחת המן צוררי היהודים, וחשבו אז שתהיה גאולה שלימה, ויתוקן עולם במלכות שד-י ובאמונת א-ל אמת, ואז יתקיים (דברים טו ד) 'אפס כי לא יהיה בך אביון', ויחדל אביון מקרב הארץ, לא שמו לבם לקיים עליהם 'מתנות לאביונים' רק 'מנות', כי חשבו שעתה כבר נתקן חטא שאול אשר חמל על אנג, לכן עשו 'שמחה ומשתה ויום טוב', כי חשבו שהגיע זמן 'יום שכולו טוב'.

אך מרדכי ואסתר הבינו, כי עדיין לא ניתקן העולם להעביר היצר הרע מן הארץ, לכן ציוה ליתן 'מתנות לאביונים', כי גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה (ב"ב י ע"א), כי בצדקה ומתנה לעני מחלישין כוחו של שטן, שיונק מת' כוחות הטומאה, ובצדקה שמשפיעים לעני משיכים

הניצוצים לקדושה שישובו למקומן וכו', לכן נקרא 'מנות' לרעהו, ולאביונים 'מתנות' בת', להחליש ת' כוחות הטומאה (הוא ענין ארבע מאות איש דעשו, וגם 'שק' עולה מנין זה כי כוחו יפה לבטל ד' מאות כוחות הטומאה), לכן קיים עליהם ליתן 'מתנות לאביונים' גם כן. גם יום טוב לא קבילו עליהו (מגילה ה' ע"ב), שעדיין חסר התיקון להיות 'יום שכולו טוב' עכ"ל.

ובספר מי זהב (לאאמו"ר זצ"ל) כתב לבאר למה בפס' י"ט לא מוזכר 'מתנות לאביונים', ובפסוק זה נזכר, ע"פ דברי הגמ' במגילה (ה' ע"א) שביקשו לעשות יו"ט לאיסור מלאכה ולא קיבלו עליהם, ולפ"ז נראה שבפסוק י"ט שכתוב בו 'יום טוב' לא כתיב 'מתנות לאביונים', או משום שאסור לעשות קנין ביו"ט, או משום שהמתנות לאביונים הם מעות שהם מוקצים ביו"ט, אבל אחר שלא קיבלו עליהם ליו"ט וכאמור בפסוק כ"ב, כבר היה אפשר לתקן 'ומתנות לאביונים', עכ"ל. (שוב ראיתי בדרושים חמודים למהר"ם שיף (הנדפס בש"ס אחרי חידושי חולין) שכתב זאת "על דרך ההלציי").

עוד הובא שם מספר חמדת ישראל (מהג"ר מאיר דן פלוצקי זצ"ל) שביאר שבשנה הראשונה שבה קיבלו את התורה מרצון ושבנו אל ה' בתשובה שלימה נתקיים בהם, 'כי לא יהיה בך אביון', אך בשנה השנית ירדו ממדרגתם זו, והוכרחו לקבל מתנות לאביונים ע"כ. ובוה מבאר אאמו"ר למה נאמר בפסוק 'לאביונים' ולא נאמר לעניים, ע"פ הידוע ההבדל בין עני לאביון, כי אביון הוא היורד מנכסיו (ולכן נקרא אביון, כי הוא מתאוה למה שהיה לו) ועני מעיקרא משמע, וכיון שכמה ירדו מנכסיהם בשנה השנית, לכך נקראו בשם 'אביונים', עכ"ד.

וביערות דבש (ה"ב דרוש י"ג) כתב, שבתחילה כשקבעו יו"ט לא הוצרכו לתקן מתנות לאביונים, כיון שבכלל מצות שמחת יו"ט נכלל החיוב לשמח גם את העניים והמסכנים שצריכים סיוע ועזרה כדי לשמוח ביו"ט, וכמבואר בדברי הרמב"ם (שניתן יום טוב פ"ו הי"ח) "וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל (דברים כו יב) 'לגר ליתום ולאלמנה' עם שאר העניים האמללים וכו', ומי שאינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו" וכו', עכ"ל. ורק לאחר שלא קיבלו על עצמם יו"ט, הוצרכו לתקן "מתנות לאביונים".

והנה לשון הגמ' מגילה (ה' ע"ב) "הספר ותענית קבילו עלייהו, 'מלאכה לא קבילו עלייהו, דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה ויום טוב, ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואילו יום טוב לא כתיב", עכ"ל הגמ'. ולענינינו יש לפרש, שלא קבלו על עצמם את האיסור מלאכה שביו"ט, אבל את המצוה שיש ביו"ט להאכיל את האביונים ומסכנים קבלו על עצמם, שזו מצות "מתנות לאביונים".

והנה דקדוק יקר כתב בספר טעמא דקרא ע"פ דברי המסורה, דלעיל בפס' י"ט כתיב "ומשלוח מנות", מלא וי"ו, וכאן בפס' כ"ב הכתיב "ומשלח מנות" חסר וי"ו, והטעם הוא, דלעיל כשעדיין לא תוקנה מצות מתנות לאביונים, נכתב "ומשלוח מנות" מלא, אבל הפס' כאן אחר שכבר תוקנה מצות מתנות לאביונים, וכבר כתב הרמב"ם (סוף הלכות מגילה) דמוטב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות במשלוח מנות, ולכך כתיב "ומשלח מנות" חסר.

גב. מענין לציין כי צדקה עולה בגימטריא 200 עה"כ, וע"י ב' מתנות עולה ת'.

וַיַּחְדֵּשׁ אֲשֶׁר נִהְפַךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב וְגו'.

הנה בתחילה עלה חדר אדר בגורלו של המן, כזמן שמסוגל ביותר לאבד את היהודים, כי באותו הזמן מזלם של ישראל רע, ואילו להלכה נאמר בגמ' תענית (כס סע"א) "אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה", אמר רב פפא הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה ולימצי נפשיה באדר, דבריא מזליה, ובתוס' שם "דינא בהדי נכרי לישתמיט וכו' – פירוש משום דאמר לעיל מגלגלין חובה ליום החייב", עכ"ל. שבחדש אב ריע מזלם של ישראל ובחדש אדר בריא מזלם של ישראל, והביאור הוא שהתהפך המהות והמזל של חדר אדר לטובה.

מהות החדש התהפכה

בא וראה מש"כ בספר קב הישר (פרק צ"ט) "והנה אציג לך ענין אחד מפה קדוש האריז"ל (פרי עין חיים פורים פ"ו), כי צריכין אנו לדעת מהשבות המן הרשע, צורר היהודים, אשר נתן נפשו להיות מצר לישראל בחדש אדר דוקא, ולא בשאר החדשים של ימות השנה. דע כי יש שנים עשר חדשים בשנה, והם נגר י"ב צרופי שם הוי"ה, ועל כל חדר נתמנה צרוף אחד, עד שעל פי זה החדש אדר החדש האחרון בהיפוך אתוין כזה: הוה", שהוא סוד הדין (שכאשר שם הוי"ה שהוא רחמים נכתב ביותר ובסדר כמו חדר ניסן שצורפו: יהו"ה, אז הוא מורה על רחמים גמורים, משא"כ כשמתחלף לצורפו, הוא מורה על מניעת רחמים גמורים), ולכן כשהזכיר המן הרשע השם הוי"ה, היה מזכירו מהופך, ולכן היה אומר המן (פ"ה פס' י"ג) 'וכל זה אינו שוה לי' – כי סופי התיבות הוא הצרוף בהפוך כזה: הוה", שהתכוון בזה לעורר דינים כפולים על ישראל, האחד – שהזכיר את השם בהיפוך, והשנית שהיה מזכיר השם בסופי תיבות (שהוא כתיבת הדינים) ולא בראשי תיבות.

והשם יתברך ברחמיו, אשר האזין ושמע לתפלתן של ישראל ותפלת מרדכי הצדיק ותפלת אסתר המלכה המוכתרת בכתר מלכות, היתה אסתר באמירתה מכוונת להפוך את מדת הדין למדת הרחמים, ולכן אמרה השם הרמוז בראשי תיבות וביושר, ואמרה 'יבוא המלך והמן היום אל המשתה' וכו', כי כונת אסתר היתה להמשיך רחמים גמורים, והשם כפשוטו ובהיותו הוא רחמים גמורים, כי לולא הזכירה אסתר זה השם בראשי תיבות, לא היתה יכולה לנצח את המן, וכו', עכ"ל מתורת האר"י.

ובספר שער יששכר (לרבי חיים אלעזר שפירא ממונקטאש זצ"ל, חדר ניסן, מאמר א אות י) כתב, דע"פ האמת צרוף זה: הוה"י נמצא בספרי המקובלים על חדר תמוז ולא בחדש אדר (ובאדר צורפו: ההי"ו היוצא מסופי תיבות 'עירה ולשרקה בני אותנו'), אלא שזה הוא לאחר שהקב"ה הפך את הסדר לטובת ישראל, שבאמת לפי סדר החדשים שמתחיל מניסן שאז הצרוף ישר בכולו, יוצא שבחדש אדר שהוא חדר האחרון צריך להיות הצרוף הפוך לגמרי, אלא שבכדי להעביר רעת המן שחשב על

נג. והנה רעיון יקר כתב השפת אמת (תענית שם) לבאר השמחה של חדר אדר וז"ל "לולי פירש"י משום פורים ופסת, ויותר נראה מהא דתלי ליה באב ("כשם"), משום שבאדר היה קיום הקרבנות והמקדש, דבאדר זמן שקלים לחדש בניסן התרומה חדשה, ונדבו בני"י בשמחה שקלי הקודש, וכמבואר כמה פעמים בפסוק כשהתנדבו בני"י למקדש היה שמחה גדולה בעולם, וכיון שקבלו עליהם בשמחה נדבת הלשכה, עדיין השמחה נמצא באדר, וכשקורין פ' שקלים מתעורר זה", עכ"ל.

לְאֲבִינָיִם: כַּג וְקִבַּל הַיְּהוּדִים אֶת אֲשֶׁר־הֵחֵלוּ לַעֲשׂוֹת וְאֶת
אֲשֶׁר־כָּתַב מֶרְדֵּכִי אֲלֵיהֶם: כֹּד כִּי הָמָן בֶּן־הַמֶּדְתָּא הָאֲגָגִי צִוָּר
כָּל־הַיְּהוּדִים חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים לְאַבְדָּם וְהַפִּיל פּוֹר הוּא

היהודים לאבדם בחדש אשר צרופו הפוך בכולו, שאז ישלום בו הדין ביותר (וכמו שהיה באמת בחדש תמוז, שהצליח מעשה הסמרא אחרא שנבקעה העיר והחומה והגיענו שני החורבנות, ומפני כך שולמים הדינים ביותר בחדש זה), לכן נמתק צרוף אדר להווי, וזהו שנאמר במגילה 'והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה', פירוש, שכת החדש בעצמותו בצרופו בשם ההוי"ה, שהיה הפוך לגמרי והיה מביא ליגון ולאנחה, נהפך עתה צרופו לטובה, והביא ריוח והצלה", עכ"ל.

כג. וְקִבַּל הַיְּהוּדִים אֶת אֲשֶׁר הֵחֵלוּ לַעֲשׂוֹת וְאֶת אֲשֶׁר כָּתַב מֶרְדֵּכִי אֲלֵיהֶם.

נאמר בלשון יחיד "וקבל היהודים", שכולם יחד כאיש אחד ובלב אחד, קבלו עליהם את המצוות של יום הפורים. וכ"כ התרגום: "וקבילו עלויהון כולון יהודאין כחדא" (וקבלו עליהם כל היהודים כאחד).

וראיתי לבאר הפסוק "את אשר החלו לעשות", הוא קביעות ימי משתה ושמחה שקבלו מעצמם, "ואת אשר כתב מרדכי אליהם", עולה על מצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים שמרדכי תיקן להם.

והנה בחידושי הרמב"ן (ריש מסכת מגילה) מפרש את הפסוקים, שלאחר שהאיר ה' את עיניהם ומצאו סמך מן התורה לעשות לנס זכר לדורות, וקבעו אותו על כל ישראל שכולן היו בספק (ולא רק הפרזים שהיו בסכנה גדולה יותר וקבעו מעצמם יום למשתה ושמחה), וזהו שכתוב לעיל (פס' כ') 'ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל 'כל' היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים' וגו', (מכאן העתקת לשונו) "ולא יאמרו הרחוקים משושן ומאר"י לא היה המן וסייעתו באין עלינו, וקבלו היהודים עליהם הדבר, זהו שכתוב 'וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם', כלומר שקבלו מה שהחלו הפרזים לעשות מעצמן, ומה שכתוב שמרדכי צוה לכולם לעשות כן, ונתן טעם (פס' כ"ד) 'כי המן בן המדתא צורר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם', הוסיף בכאן מלת 'כל', שהיה הנס לכולם אפי' למוקפים", עכ"ל הרמב"ן.

כד. כִּי הָמָן בֶּן־הַמֶּדְתָּא הָאֲגָגִי צִוָּר כָּל הַיְּהוּדִים חָשַׁב עַל הַיְּהוּדִים לְאַבְדָּם וְהַפִּיל פּוֹר הוּא הַגּוֹרֵל לְהָמָם וּלְאַבְדָּם.

קשר הפסוקים מבאר רמ"ד וואלי זצ"ל, שהש"י רוצה שיעשו זכר לנפלאותיו בכל השנים, ולא באותה שנה בלבד, כמו שרצה בגאולת מצרים, וגם זו גאולה כללית כמותה, כי כל היהודים היו תחת מלכות אחשורוש, וזה שאמר הכתוב "צרר כל היהודים", כי היו כולם תחת מלכות אחשורוש.

הַגּוֹרֵל לְהָמָם וְלֹא־בָרָם: כֹּה וּבִבְאֵהָ לְפָנַי הַמֶּלֶךְ אָמַר עַם־הַיִּסְפָּר

והנה כמה פסוקים אלו הם התמצית של גם הפורים בקצרה, ופירוש פסוק זה כתבו המפרשים (מנות הלוי, מלבי"ם), שלא נחשוב שהמן היה שונא רק של מרדכי שהתגרה בו, ולא קם ולא זע מלפניו, ואולי נחשוב שמרדכי בהתנהגותו גרם והביא את הצרה על ישראל, לזה אמר הכתוב שאין הדבר כן, אלא "כי המן בן המדתא 'האגני צרר כל היהודים' חשב על היהודים לאבדם" – לאבד את כולם.

וכמבואר במדרשי חז"ל, שהמן ביקש לאבד את כל היהודים עוד לפני שמרדכי לא כרע לפניו, וכאמור במדרש (אסתר פרשתא ז' פסקה יג) "המן הרשע בעלילה גדולה בא על ישראל, הה"ד ובמלאת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה וגו' ואין העם האמור כאן אלא ישראל וכו', אמר המן לאחשורוש, אלהיהם של אלו שונא זימה, העמד להם זונות ועשה להם משתה, וגזור עליהם שיבואו כולם ויאכלו וישתו ויעשו כרצונם". וכן איתא במדרש (פנים אחרים נוסח ב' פרק ו') "כשצוה אחשורוש להשתחוות להמן, הלך אותו רשע וחקק ע"ז על לבו, אמר כדי שישתחוו ישראל לע"ז וכדי שיתחייבו כלייה".

"וְהַפִּיל פּוֹר הוּא הַגּוֹרֵל לְהָמָם וְלֹא־בָרָם", שהוא מצא שהעת והחפץ היה מתאים אפילו לכלותם, והיה יכול להצליח לעשות להם רעה ואפילו יותר ממה שהיה בדעתו, כי מהשמים הסכימו לגזירת בליה על ישראל מפני חטאיהם, אם לא היו שבים בתשובה.

והנה בספר יוסף לקח מפרש הפסוק, שהמן לא היה לו ספק כלל שיצליח באבוד היהודים, והיה ברור אצלו שיעלה בידו אבודם ולא הפיל פור על זה, אבל מה שנסתפק הוא, אם יעלה בידו האיבוד המוחלט עד שח"ו לא יזכר שם ישראל עוד, ועל זה הפיל הגורל מתי יעלה בידו, וזהו אומרו 'חשב על היהודים לאבדם', שחשב ודאי לאבדם – אבל הפיל הגורל 'להומם ולאבדם'.

עוד כתב שם: "עוד יתכן לומר, שרצון הכתוב הזה הוא להודיע, שהמן לא טעה כלל בהפלת גורלו, ושכפי מערכת הכוכבים ומצבם ומבטיהם היה המשפט שעשה על נכון, שמצא המערכת מנגדת האומה הישראלית ומוכנה להשפילם ולהכניעם יותר ממה שהמן היה מבקש. שהמן לא חשב רק 'לאבדם', וכבר ביארנו שהאיבוד יאמר לפעמים על העבדות כמו שנאמר 'ובאו האובדים בארץ אשור' עיי"ש עוד. וכ"כ בביאור הגר"א "והפיל פור הוא הגורל להומם ולאבדם, שכתב אליהם, שגם הגורל שהפיל במזלות, היו כל המזלות גם כן 'להומם ולאבדם', אך שהקב"ה היפך כל המזלות, וזהו עיקר הנס הגדול", עכ"ל. וכ"כ הגר"א (על פס' כ"ו) "על שם הפור, על שם הנס שהיפך הקב"ה את כל המזלות, שזהו עיקר הנס", עכ"ל.

ובאופן אחר יש לומר ע"פ האמור, שתיבת "הגורל 'להמם' ולאבדם", שזה עולה על הקטרוג למעלה, שלמעלה בשמים הצליח השטן ומידת הדין, כאילו "לבלבל" את האהבה ואת הקשר שבין הקב"ה לעם ישראל (ברש"י בפרשת בשלח עה"פ "ויהם את מחנה מצרים", מפרש רש"י לשון "בלבול"), וגם בשמים נפסק לאבדם.

יָשׁוּב מִחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר־חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים עַל־רֹאשׁוֹ

כה. וּבָבֵאָה לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם הַסֵּפֶר יָשׁוּב מִחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר חָשַׁב עַל הַיְּהוּדִים עַל רֹאשׁוֹ וְתָלוּ אֹתוֹ וְאֵת בָּנָיו עַל הָעֵץ.

כתב רש"י "ובבאה – אסתר אל המלך להתחנן לו (להחזיר את הספרים ששלח המן). אמר 'עם הספר' – אמר המלך בפיו, וצוה לכתוב ספרים שתשוב מחשבתו הרעה בראשו", עכ"ל. וזהו תוקפו של נס שהתהפך הכל על ראשו של המן.

והנה הפסוק מזכיר את הכניסה של אסתר למלך כדי לבטל ולהשיב את הספרים שכתב המן להשמיד את היהודים, וזה שכתב רש"י "להתחנן לו" שבכניסה זו נאמר "ותבך וותתחנן לו", ובכניסה זו צוה המלך לכתוב ספרים שתשוב מחשבת המן. ויש בכך חידוש שהמגילה עושה עיקר מבניסה זו, ומחשיבה אותה יותר מאשר כניסתה בפעם הראשונה בסכנת נפשות מבלי לקבל רשות כדי להציל את ישראל מגזירת הכליה של המן. והביאור בכך, שתוקפו של נס הוא מה שהיהודים הרגו את שונאיהם, ומחשבתו הרעה של המן שחשב על היהודים נתהפכה על ראשו, ולא מה שלא הרגו את היהודים.

והביאור בכך ע"פ האמור בגמ' מגילה (יב ע"א) "הם לא עשו אלא לפנים, אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא לפנים", והיינו לייראם שיעשו תשובה על חטאם. וכיון ששבו בתשובה ותיקנו את החטא כמבואר לעיל, עד שכל ישראל בלי יוצא מהכלל היו מוכנים למסור הנפש על קד"ה, התבטלה הגזירה שהיתה חתומה עליהם. ותוקפו של נס היה שתשובתם הגיעה למדרגה של תשובה מאהבה עד שנעשתה להם כזכויות, וזכו בכך ע"י כך שהם יאבדו ויהרגו את שונאיהם, ויימחו את זכר עמלק.

והנה אע"פ שכאשר באה אסתר למלך כדי לבטל את הספרים כבר היה המן תלוי, וא"א לומר שאז גזר המלך שיתלו את המן שהרי כבר היה תלוי, ויש לפרש שהמלך אמר "תשוב מחשבתו הרעה על ראשו", ע"י שהמן עצמו הוא כבר תלוי ובנוסף ציוה שיתלו את בניו על העץ לידו, וע"י כך יתקיים שעשו לו כאשר זמם לעשות, ומחשבתו הרעה שבה על ראשו. וזה מדויק בפסוק שאמר "ותלו אותו" לשון עבר, ולא אמר "ויתלו אותו" לשון עתיד.

אמנם בתרגום כתב "ויצלבון יתיה וית בניו על קיסא" בלשון עתיד (ועי' ב"תורה שלמה" על מגילת אסתר, שהביא גם נוסח אחר בתרגום "וצליבו יתיה", והוא לשון עבר), ומשמע שתשובת המלך לבקשת אסתר כשבאה אליו, היא הגזירה לתלות את המן ואת בניו על העץ, ולפי זה צריך לומר שהתרגום מבאר "ובבאה לפני המלך" על הכניסה הראשונה שבאה אסתר לפני המלך, שממנה נשתלשלו כל הדברים שאירעו אח"כ, וממנה נהיה שהמלך גזר "תלוהו עליו", ושוב גזר גם על תליית בניו לידו.

ולפי"ז אפשר לפרש "אמר עם הספר", על ספר הזכרונות, והביאור הוא, שדבריה ובקשתה של אסתר למלך, בצירוף ספר הזכרונות שנמצא כתוב בו שמרדכי הציל את המלך ממיתה ע"י